

Poznań, 19 października 2023 roku

*dr hab. Jakub Pokrzywniak, prof. UAM*

*Wydział Prawa i Administracji*

*UAM w Poznaniu*

**RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ MGR ANETY PALECZNEJ  
POD TYTUŁEM „ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA POŚREDNIE  
NARUSZENIE PRAW I INTERESÓW. ASPEKTY CYWILNOPRAWNE  
I UBEZPIECZENIOWE”  
PRZYGOTOWANEJ POD KIERUNKIEM  
DR. HAB. PROF. UŚ MARIUSZA FRASA – PROMOTORA  
ORAZ  
DR. KRZYSZTOFA PACUŁY - PROMOTORA POMOCNICZEGO**

Niniejsza recenzja została opracowana na podstawie przedłożonej mi pracy doktorskiej Pani mgr Anety Palecznej pod tytułem „Odpowiedzialność za pośrednie naruszenie praw i interesów. Aspekty cywilnoprawne i ubezpieczeniowe” przygotowanej pod kierunkiem Pana dr. hab. prof. UŚ Mariusza Frasa – promotora oraz Pana dr. Krzysztofa Pacuły - promotora pomocniczego.

Na wstępie pragnę podkreślić, że zwięzłość niniejszej recenzji wynika z faktu, że praca rodzi niewiele zastrzeżeń. Mało jest więc zagadnień, do których trzeba się odnieść, zwłaszcza krytycznie. Nie ma zaś sensu powtarzać w recenzji tych twierdzeń Doktorantki, które zasługują na aprobatę i nie rodzą istotnych wątpliwości. Można rzecz, że recenzja jest krótka, gdyż po prostu dotyczy bardzo dobrej pracy.

## **1. Wybór tematu**

Recenzowana rozprawa poświęcona jest zagadnieniu odpowiedzialności za pośrednie naruszenie praw i interesów. Praca uwzględnia aspekty cywilnoprawne i ubezpieczeniowe. Temat ten jest interesujący z teoretycznego oraz z praktycznego punktu widzenia, gdyż dotyka zagadnień żywo dyskutowanych tak w nauce, jak i w orzecznictwie, które przy tym nie zostały dotąd rozstrzygnięte w definitywny sposób. Założenia teoretyczne w tej sferze wpływają na sposób funkcjonowania obrotu cywilnoprawnego. Dobór tematu uznać zatem wypada za trafny i poprawny. Można nadto powiedzieć, że taka praca była potrzebna dla praktyki obrotu.

## 2. Cele pracy

Doktorantka postawiła sobie za cel odpowiedź na sześć grup pytań przedstawionych szczegółowo we wstępie pracy:

Po pierwsze: w jaki sposób kształtowała się odpowiedzialność za pośrednie naruszenie sfery praw i interesów w prawie polskim oraz prawie niemieckim, francuskim, amerykańskim i brytyjskim.

Po drugie: jak obecnie kształtuje się odpowiedzialność odszkodowawcza (a w ramach tego zagadnienia - czy pośrednie naruszenie sfery praw i interesów wpisuje się w ramy odpowiedzialności prawnej, cywilnej albo odszkodowawczej? jakie funkcje spełnia odpowiedzialność odszkodowawcza oraz czy podlegają one przeobrażeniom? jakie znaczenie dla zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej i pośredniego naruszenia sfery praw i interesów mają funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej? jakie są podmiotowe i przedmiotowe granice kompensacji szkody?).

Po trzecie: czym jest pośrednie naruszenie sfery praw i interesów (a w ramach tego zagadnienia - jak w piśmiennictwie i orzecznictwie jest definiowana tzw. „szkoda pośrednia”? jakie są kryteria wyodrębnienia tzw. „szkody pośredniej” i jej rodzaje? kim jest podmiot pośrednio poszkodowany? jakie znaczenie dla sposobu rozumienia pośredniego naruszenia sfery praw i interesów ma przyjęcie koncepcji bezprawności względnej? czy przyjęcie kompensowania szkody doznanej przez pośrednio poszkodowanych może naruszać zasadę równości?).

Po czwarte, jaka jest podstawa prawna dochodzenia roszczeń z tytułu pośredniego naruszenia praw i interesów w płaszczyźnie prawa cywilnego (w tym - czy art. 415 k.c. stanowi samodzielną podstawę kompensowania pośredniego naruszenia praw i interesów? czy pośrednio poszkodowani mogą dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa konkurencji? czy zakres podmiotowy i przedmiotowy odpowiedzialności władzy publicznej obejmuje kompensację pośredniego naruszenia sfery praw i interesów? jakie są przesłanki kompensacji roszczeń

pośrednio poszkodowanych? czy roszczenia z tytułu śmierci osoby bliskiej stanowią roszczenia pośrednio poszkodowanych? jaka jest podstawa dochodzenia zadośćuczynienia krzywdy doznanej na skutek uszczerbku na zdrowiu osoby bliskiej? czy prawodawca reguluje sytuację prawną osób pośrednio poszkodowanych w sposób zapewniający z jednej strony pewność i równość wobec prawa, a z drugiej strony, niezbędną jego elastyczność? w jakim zakresie i w jakich przypadkach istnieje ekonomiczne uzasadnienie kompensowania osób pośrednio poszkodowanych przy wykorzystaniu mechanizmów prawa deliktowego?).

Po piąte: jaki jest podmiotowy i przedmiotowy zakres kompensacji pośredniego naruszenia sfery praw i interesów w płaszczyźnie prawa spółek handlowych.

Po szóste: czy zakres ochrony ubezpieczeniowej obejmuje przypadki pośredniego naruszenia sfery praw i interesów.

Cel ten (w zasadzie należałoby mówić o celach) jest bardzo ambitny, z jednej strony stanowiąc o wartości pracy, będącej kompleksowym opracowaniem analizowanej problematyki, a z drugiej strony, będąc źródłem wyzwania polegającego na tym, by szeroki zakres analizowanej problematyki nie prowadził do spłylenia rozważań.

### **3. Systematyka pracy**

Rozprawa liczy, wraz z bibliografią, niespełna 500 stron strony i składa się z siedmiu rozdziałów. Rozpoczyna ją wstęp. W pierwszym rozdziale Doktorantka omówiła zagadnienia związane z procesem kształtowania się pojęcia pośredniego naruszenia sfery praw i interesów w ujęciu historycznym i prawnoporównawczym. Drugi rozdział pracy stanowi opis podstawowych zagadnień odpowiedzialności odszkodowawczej oraz relacji pomiędzy odpowiedzialnością odszkodowawczą a prawną oraz odpowiedzialnością odszkodowawczą a

odpowiedzialnością cywilną. W rozdziale trzecim Autorka omówiła problematykę rozumienia pojęcia prawa podmiotowego, wolności i interesu, pojęcia „szkody pośredniej” i jej rodzajów oraz pojęcia pośrednio poszkodowanego. Rozdział czwarty koncentruje się na analizie art. 415 k.c., w tym relacji zachodzącej pomiędzy art. 415 k.c. a innymi przepisami mogącymi stanowić podstawę do kompensowania szkody pośredniej. W rozdziale piątym przedstawione zostały roszczenia majątkowe i niemajątkowe z tytułu śmierci osoby bliskiej. W rozdziale szóstym przedstawiono koncepcję odpowiedzialności przebijającej w spółkach kapitałowych. W rozdziale siódmym rozważono pośrednie naruszenie sfery praw i interesów w płaszczyźnie ubezpieczeniowej. Pracę wieńczy zakończenie.

Układ pracy jest logiczny, czytelny i nie budzi zastrzeżeń. Mimo rozległej materii, Doktorantce udało się tak ją uporządkować, że uniknęła wrażenia chaosu. „Poruszanie się” po pracy nie rodzi trudności.

#### **4. Język pracy**

Język dysertacji jest poprawny, dojrzały, staranny. Autorka doskonale posługuje się nie tylko technicznym językiem prawniczym, ale też – po prostu – polszczyzną. Wywód jest jasny, stanowisko Autorski jednoznaczne i precyzyjne. Unika nadmiernego skomplikowania wywodu, czy sztucznego komplikowania terminologii.

Nie udało mi się w pracy znaleźć usterek językowych, które należałoby wytknąć w recenzji. Należy jedynie odnotować, że Autorka przekreśla nazwisko Bogusława Lackorońskiego (nazywając go „Lanckorońskim”) – np. na s. 16, 53, 64, 86 i kilku kolejnych.

## **5. Warstwa redakcyjna**

Praca jest zredagowana bardzo starannie, w sposób niebudzący istotnych zastrzeżeń.

## **6. Źródła**

Bibliografia powołana przez Autorkę jest imponująca. Sam spis literatury mieści się na 30 stronach! Spis orzeczeń to aż 20 stron! Docenić należy wykorzystanie wielu pozycji z piśmiennictwa zagranicznego, a także orzeczeń sądów zagranicznych. Świadczy to o tytanicznej pracowitości Doktorantki.

## **7. Warstwa merytoryczna**

Przechodząc do oceny warstwy merytorycznej rozprawy, należy stwierdzić, że choć dotyczy ona problematyki, która była już przedmiotem opracowań naukowych, jej zaletą jest ich kompleksowe i po części nowatorskie ujęcie. Autorka doskonale porusza się w analizowanej problematyce, jej sądy są dojrzałe i wyważone, a wnioski, do których dochodzi ciekawe.

W szczególności na uwagę zasługuje teza, że „szkoda nazywana <<szkodą pośrednią>> jest uszczerbkiem samoistnym i odrębnym od innych roszczeń. Stanowi pełnowartościową szkodę, stąd używanie sformułowania <<szkoda pośrednia>> deprecjonuje jej znaczenie. Szkoda ta pozostaje w relacji tak z pierwotnym, jak i wtórnym zdarzeniem sprawczym” Autorka proponuje, by z tych przyczyn używać sformułowań: „szkoda wtórna”, zaś w miejsce „pośrednio poszkodowany” – określenia „wtórnie poszkodowany”, aby odróżnić go od podmiotu pierwotnie poszkodowanego.

Interesująca jest też teza, że „jeżeli zostaną spełnione przesłanki odpowiedzialności deliktowej, art. 415 k.c. może stanowić samodzielną podstawę dochodzenia roszczeń, w tym również przez podmioty pośrednio poszkodowane”<sup>1</sup> Wśród przesłanek odpowiedzialności z art. 415 k.c. Autorka kluczowe znaczenie przypisuje adekwatnemu związkowi przyczynowemu, który „zachodzić powinien pomiędzy zdarzeniem pierwotnym i szkodą pierwotną, a także pomiędzy szkodą pierwotną a szkodą wtórną”. Inspirujące intelektualnie jest też twierdzenie, że „charakter prawny przepisu art. 446 k.c., art. 446<sup>2</sup> k.c., a także art. 448 k.c. nie przesądza o wykluczeniu roszczeń pośrednio poszkodowanych dochodzonych w oparciu o inne podstawy prawne”. Oczywiście można zadać pytanie, w jakim zatem celu ustawodawca przepisy te uchwalił, skoro wynikające z nich roszczenia można by wywieść z art. 415 k.c. Doktorantka jednak zawarła w pracy swoją odpowiedź na to pytanie i niezależnie od tego, czy się z nią zgodzić, czy nie, zmusza ona przynajmniej do refleksji nad obowiązującymi przepisami i sposobem ich interpretacji (w tym nad znaczeniem, jakie przypisuje się redakcji art. 415 k.c. w zakresie, w jakim mówi on o wyrządzeniu szkody „drugiemu”).

Doktorantka nie ustrzegła się jednak pułapki wynikającej z ambitnych celów, które postawiła sobie w dysertacji. Rozległość rozważań sprawiła bowiem (jak już wspomniano), że niektóre z nich są nieco powierzchowne, nie wychodząc w istotnym zakresie poza wiedzę podręcznikową. Dotyczy to, moim zdaniem niemal całego rozdziału II. Zawarte w nim uwagi są w istocie wprowadzeniem do kolejnych rozdziałów. Nie ma w nich jednak niczego odkrywczego i można je było radykalnie skrócić. Sprawozdawczy charakter mają także niektóre, stosunkowo obszerne fragmenty innych rozdziałów, na przykład niemal w przeważającej części punkt 3 w rozdziale IV, czy punkt 2 i punkt 3 w rozdziale V. Można było poprzestać na zwięzłym przywołaniu podstawowych wiadomości, dostępnych w podręcznikach czy komentarzach do kodeksu cywilnego.

Za najłabszy uważam rozdział VII. Jest w nim dużo ogólnych wiadomości o umowie ubezpieczenia, ale są to wiadomości podstawowe i w znacznej mierze –

niezwiązane z zagadnieniem analizowanym w pracy. Wrażenie płytkości rodzi też teza, zgodnie z którą „płaszczyzna ubezpieczeń jest sferą, w której obserwować można ekonomiczne skutki zakresu kompensacji szkody i decyzji legislacyjnych”. Jest ona dość oczywista. Doktoranta rozwija ją, stwierdzając: „na tle wpływu odpowiedzialności sprawcy za pośrednie naruszenie sfery praw i interesów istotny pozostaje charakter odpowiedzialności ubezpieczyciela za jego czyny. Odpowiedzialność ubezpieczyciela zaktualizuje się dopiero wtedy, gdy dojdzie do powstania odpowiedzialności odszkodowawczej ubezpieczonego. Odpowiedzialność ubezpieczyciela stanowi zatem pochodną odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody...”. Nie ma w tych wywodach niczego nowego. Niezbyt nowatorski charakter ma nadto teza, zgodnie z którą „istnienie interesu ubezpieczeniowego ma znaczenie dla zakresu ochrony ubezpieczeniowej, a zatem także dla ustalenia kompensowania osób pośrednio poszkodowanych. Wysokość składek ubezpieczeniowych ustalana jest na podstawie dokonanej oceny ryzyka ubezpieczeniowego. Ryzykiem tym są zdarzenia, które potencjalnie mogą wystąpić w przyszłości, a występując powodują straty finansowe albo wyniki inne niż spodziewane w zakładzie ubezpieczeń. Stąd konieczne jest ustalenie kręgu osób uprawnionych do żądania odszkodowania”. I w tym zakresie brak jest elementu nowości. Przedstawiona wykładnia art. 822 § 1 k.c., zgodnie z którą „zakres osób uprawnionych jest szeroki, a osobą trzecią może być zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio poszkodowany” również niewiele wnosi do nauki prawa. To samo dotyczy stwierdzenia, że „zakres ochrony ubezpieczeniowej w ramach ubezpieczeń obowiązkowych obejmuje pośrednie naruszenia sfery praw i interesów. Ubezpieczyciele powinni w tym zakresie, na etapie likwidacji szkody, stworzyć standardy, które zmniejszą ilość roszczeń kierowanych na drogę postępowania sądowego”. Zarazem Autorka nie uwzględnia faktu, że w ogólnych warunkach ubezpieczeń dobrowolnych (nie tylko odpowiedzialności cywilnej, ale i mienia) ubezpieczyciel często ograniczają swoją odpowiedzialność do rozmaicie definiowanych szkód bezpośrednich, wyłączają z zakresu ubezpieczenia „straty



następcze”, nie mówiąc już o wyłączeniach „czystych strat finansowych” etc. Aż się prosi, by poddać analizie praktykę rynku ubezpieczeniową w tym zakresie, w miejsce opisu np. istoty ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników czy ubezpieczenia D&O. Z drugiej strony dziwi wręcz fakt, że Autorka nie dostrzegła funkcjonującej na rynku tzw. Financial Interest Clause (FINC), która przecież wprost dotyczy zagadnień, którym poświęciła swoją pracę.

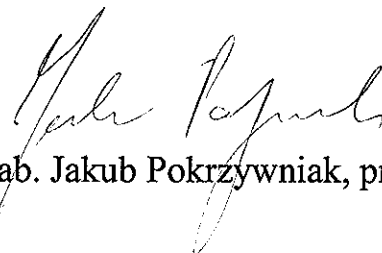
Powyższe uwagi krytyczne żadną miarą nie dyskwalifikują jednak recenzowanej dysertacji i nie zmieniają wysokiej jej oceny. Można jednak wyrazić nadzieję, że Doktorantka weźmie je pod uwagę, jeśli zdecyduje się na publikację pracy. Praca zyskałaby na wartości, gdyby ją skrócić i oczyścić z niepotrzebnych rozważań.

## **8. Konkluzje**

**W konkluzji pragnę stwierdzić, że recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Anety Palecznej pod tytułem „Odpowiedzialność za pośrednie naruszenie praw i interesów. Aspekty cywilnoprawne i ubezpieczeniowe” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie nauk prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa cywilnego oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.**

**Uważam, że praca ta w pełnym zakresie spełnia zatem wymogi dla przyznania Pani mgr Anecie Palecznej tytułu doktora nauk prawnych wynikające z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy**

wprowadzając ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Jest to bardzo dobra rozprawa naukowa, mimo drobnych uwag krytycznych przedstawionych w recenzji.



dr hab. Jakub Pokrzywniak, prof. UAM